

Як «совєти» змінили те, про що я мріяв: Мирослав Луцак на тлі епохи

Науково-дослідна робота
учнів 10 класу Івано-Франківського
приватного НВК «Католицька загальноосвітня
школа II-III ступенів-гімназія
св. Василя Великого» (м. Івано-Франківськ)

**Автори: Михайло Качурак
Михайло Дидик
Дмитро Мультан**

Консультант: Олександр Коломийчук,
учитель історії Івано-Франківського
приватного НВК «Католицька загальноосвітня
школа II-III ступенів-гімназія
св. Василя Великого» (м. Івано-Франківськ)

Івано-Франківськ
2020

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Мирослав Лушак: від народження до перших «визволителів».....	5
РОЗДІЛ 2. Нищення мрії М. Лушак: становище УГКЦ на теренах Станиславівщини в період першої радянської окупації краю.....	7
РОЗДІЛ 2.1. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: суспільні настрої.....	7
РОЗДІЛ 2.2. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: доля УГКЦ як інституції.....	8
РОЗДІЛ 2.3. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: боротьба з християнством в школах.....	11
РОЗДІЛ 2.4. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: нищення монашого життя.....	12
РОЗДІЛ 2.5. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: під прицілом священники.....	13
РОЗДІЛ 3. Повороти долі Мирослава Лушак: арешт, слідство, Дем'янів Лаз.....	17
ВИСНОВКИ.....	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	21
ДОДАТКИ.....	24

ВСТУП

Актуальність проблеми. Забуті імена, маловідомі прізвища, недосліджені постаті... Як часто ми стикаємося із подібними явищами в нашій національній історії. Але воно є одним із ключових аспектів при написанні історії окремих населених пунктів, певних регіонів чи всієї країни загалом відповідно до відомого вислову, що «головним творцем історії є людина». Коли ведемо мову про локальний вимір національної історії, то вага відкриття прізвищ та творців історії села або ж міста зростає в рази, адже в такий спосіб із «клаптиків» локальних історій можна утворити цілісну мозаїку національної історії; в такий спосіб відкриваємо та розповідаємо історичну правду про середовище нашого щоденного життя; з допомогою локальної чи регіональної історії формуємо місцевий патріотизм та любов до рідної землі, вшановуючи імена героїв свого краю та закликаючи до наслідування їх прикладу.

Подібним чином можна сказати і про тему нашого наукового дослідження. Мирослав Луцак – постать, що жила на перетині фактично трьох епох, мешканець тодішнього Станиславова, а тепер Івано-Франківська. Він не належав до когорти відомих чи широкознаних особистостей свого часу, не здійснив поворотних політичних вчинків, не здобув великих військових перемог. Але він жив в тій епосі, що коротко, але виражено відобразилась в поворотах його життєвого шляху. Водночас зміни, що відбулись в його житті із переходом від польського до радянського періоду в історії Станиславова та Станиславівщини загалом, чітко ілюструють усю особливість та специфіку радянського часу 1939-1941 рр. в означеному регіоні.

При дослідженні біографічних відомостей постаті Мирослава Луцака, цікаво та водночас важливо було втиснути те, що любив та про що мріяв Мирослав як людина. Тому частина цього дослідження присвячена становищу УГКЦ на теренах Станиславівщини в період 1939–1941 рр. – період, коли відбулись поворотні і водночас трагічні зміни і в житті самого Мирослава. Саме з УГКЦ молодий та зрілий Мирослав, вочевидь, пов'язував своє майбутнє, саме там бачив свою реалізацію як людини. Вважаємо, що вивчення постаті Мирослава Луцака є невіддільне від вивчення історії Греко-Католицької Церкви в період першої радянізації Галичини.

Актуальність цього наукового дослідження полягає ще також в тому, що через вивчення постаті Мирослава Луцака докладаємось до відкриття та винесення на широкий загальний історичної правди про масові репресії наших земляків в період короткого перебування в Станиславові зокрема та Галичині загалом радянського тоталітарного режиму. Через вивчення віх життя Мирослава Луцака розкриваємо механізми дії «фабрики смерті» в Станиславові, якою став у ті часи Дем'янів Лаз – один із трагічних символів доби «перших совєтів» на Станиславівщині, а також встановлюємо наслідки, до яких призвело свавілля радянського компартійного апарату тих часів. Водночас історія Дем'янового Лаза та сотні загиблих у ньому, зокрема і Мирослава Луцака, привносить ще одну немаловажну складову у дослідження історії періоду Другої світової війни та складання Мартирологу всіх загиблих в означений період.

Мета цього наукового дослідження полягає в розкритті життєвого шляху малознаної та малодослідженої постаті Мирослава Луцака, мешканця м. Станиславова (сучасного Івано-Франківська), що загинув в роки першої радянської окупації Галичини, в контексті тієї історичної епохи, в якій він жив, і водночас розкриття специфіки та змін в церковно-релігійному житті регіону відповідно до цінностей вказаної особистості.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати стан наукового вивчення проблеми;
- дослідити та розкрити головні віхи життєвого шляху Мирослава Луцака;

- виокремити життєві цінності Мирослава Луцака, ґрунтуючись на його біографічних відомостях та спогадах сучасників;

- проаналізувати суспільне становище Української Греко-Католицької Церкви в період зміни історичного періоду (радянської окупації Галичини в 1939–1941 рр.) в контексті дослідження біографії Мирослава Луцака і відповідно до його життєвих планів та мрій.

- встановити місце та роль постаті Мирослава Луцака для вивчення періоду першої радянізації Станиславова зокрема та Галичини загалом.

Об'єктом дослідження є життєвий шлях мешканця Станиславова Мирослава Луцака та Українська Греко-Католицька Церква в період 1939-1941 рр. (радикальних змін в її становищі) на теренах проживання вказаної особистості (Станислав та Станиславівщина) відповідно до його життєвих цінностей.

Предметом дослідження виступають основні віхи життєвого шляху Мирослава Луцака відповідно до змін історичних епох, в період яких він проживав, а також трансформаційні процеси в суспільному становищі Української Греко-Католицької Церкви в період 1939-1941 рр. на теренах Станиславівщини відповідно до життєвих планів особистості Мирослава Луцака.

Хронологічні рамки – це період 1907 – 1941? рр., від моменту народження Мирослава Луцака та моменту його смерті, яка найвірогідніше відбулась наприкінці червні 1941 р. Для відображення повноти висвітлення обраної теми автори подекуди розширюють верхню хронологічну межу дослідження.

Наукова новизна роботи полягає у спробі нетрадиційного погляду на сформульовану проблему. Також вперше проведено цілісне наукове дослідження його біографії. В результаті комплексу проведених досліджень вперше було відкрито окремі факти із біографії Мирослава Луцака (активна участь в кооперативному русі в 30-х рр. ХХ ст.; зовнішність його нареченої тощо), також уточнено інформацію про нього (дата арешту М. Луцака, кількість родичів в сім'ї).

Теоретико-методологічними засадами наукового дослідження слугували принципи історизму, системності та наукової об'єктивності вивчення минулого, що дозволило уникнути однобічності при висвітленні теми. **Методичним інструментарієм** слугували загальнонаукові (аналізу й синтезу, індукції, логічний, узагальнення) та спеціально-наукові (історико-порівняльний (компаративний), типологічного аналізу, генетичний та польових досліджень (інтерв'ю) методи. Щодо спеціально-наукових методів, то вони були застосовані, зокрема, під час порівняння суспільного становища УГКЦ в часи Польщі та новопроголошеної радянської влади, (історико-компаративний), під час аналізу становища УГКЦ як інституції на теренах Станиславівщини в період першої радянської окупації краю (типологічний), під час аналізу витоків ідеологічної політики новопроголошеного режиму стосовно Церкви на теренах Станиславівщини (історико-генетичний), під час інтерв'ювання двоюрідного брата Мирослава Луцака Володимира Івановича Петраша тощо (польових досліджень).

Дослідження побудоване за **проблемно-хронологічним принципом** із застосуванням **аксіологічного** підходу при формуванні історичного портрету постаті Мирослава Луцака.

РОЗДІЛ 1. Мирослав Луцак: від народження до перших «визволителів»

Допит в приміщенні Станіславського УНКВС. 25 червня 1941 р. 13 год. 15 хв.

«— Вы арестованы как участник контрреволюционной организации «ОУН». Расскажите следствию кем и когда Вы были завербованы в последнюю?»

— В организацию «ОУН» меня никто не вербовал. О ней я ничего не знаю.

— к каким националистическим партиям и организациям вы принадлежали за б. Польши.

— Как за б. Польши так и в настоящее время я ни к каким партиям и организациям не принадлежал.

— Вы являетесь участником «ОУН». Следствие предлагает говорить правдиво о Вашей контрреволюционной националистической деятельности?

— Я категорически отрицаю. Членом «ОУН» я никогда не состоял и не состою..».

Допрос прерван в 16 часов 25/VI.41 г.»¹

Саме такими були останні відомі нам слова людини, що була репресована тоталітарним режимом під час першої радянської Галичини у 1939–1941 рр. Мирослав Луцак народився у 1907 р. Його батько – Луцак Микола Олександрович – був працівником залізниці в тодішньому Станіславові, теперішньому Івано-Франківську, походив родом з містечка Лисець (сучасне селище Лисець Тисменицького району)². Батько Мирослава був достатньо заможною людиною, адже утримував 6 дітей. Мати – Луцак (Петраш) Софія Кирилівна на момент арешту сина Мирослава була домогосподаркою, проживала в передмісті Станіслава Княгинині на вул. Церковній 21³.

Згідно матеріалів кримінальної справи, відкритої на Мирослава Луцака в червні 1941 р., в сім'ї Луцаків було п'ятеро дітей: сини Степан, 1903 р. н., наприкінці 30-х рр. XX ст. працював разом з батьком на залізниці; власне, Мирослав, і наймолодший Тадей (Роман), 1919 р. н., із приходом радянської влади був мобілізований до лав РСЧА (Червоної армії), службу відбував у танкових військах; доньки – Розалія, у шлюбі Пищук, 1902 р. н., та Іванна, в шлюбі Фіглюс, 1917 р. н.⁴ Натомість, згідно свідчень сучасника, а саме двоюрідного брата Мирослава Володимира Івановича Петраша, в родині була ще шоста дитина – донька Мирослава (молодша), що працювала касиром на залізничному вокзалі Станіслава. В 1940 р. вона важко захворіла і померла в одній із лікарень міста⁵.

До початкової школи Мирослав ходив у Княгинині, а в старші класи – до школи при залізниці (зараз Івано-Франківська ЗОШ №16). По закінченні школи, як батько і старший брат пішов працювати на залізницю. Мирослава виховували в добрих християнських

М. Луцак у військовій формі польського жовніра. Із домашнього архіву племінниці Мирослава Остап'юк (Луцак) О. Т.

¹ Архів Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області (далі Архів УСБУ ІФО). Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Луцак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П. Арк. 14.

² Там само. Арк. 12

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Свідчення Петраша Володимира Івановича, 1932 р. н. Народився в м. Станіславові (сучасний Івано-Франківськ). Освіта вища, інженерно-технічна. Працював на посадах начальником цеху РТС (Ретрасляційна телевізійна станція), начальника лабораторії «Телецентру». Проживає за адресою: м. Івано-Франківськ, вул. Пулюя 14/23. Записано Мультаном Д., Дидиком М. та Коломийчуком О. 14. 02. 2020 р. в Івано-Франківському приватному НВК «Католицька загальноосвітня школа-гімназія II-III ступенів св. Василя Великого» в м. Івано-Франківську.

традиціях, прищеплюючи любов до Бога та греко-католицької церкви. Тому не дивно, що вже з ранніх літ Мирослав розмірковував про богопокликане життя⁶.

У 1930 р. Мирослава мобілізували до лав польської армії, де він служив до 1931 р. і отримав звання молодшого командира⁷. Після повернення із війська Мирослав за версією М. Фреїка пішов працювати до батька на залізницю повторно⁸. Проте в другій половині 1930-х р. Мирослав Луцак вже активно працює на ділянці української крайової кооперації. У 1936 р. Мирослав Луцак бере участь в конференції дирекції та працівників окружного Союзу Кооператив в Станиславові⁹ (див. дод. А). Свою працю в сфері української споживчої кооперації на теренах Польщі М. Луцак, ймовірно розпочав у 1934–1935 рр. Напередодні вступу радянських військ до Галичини він займав посаду продавця кооперативу «Маслосоюз»¹⁰.

Саме в цей час Мирослав Луцак вступає до Станиславівської духовної семінарії (підготовка богословів у семінарії в 1925 р. становила 4 роки¹¹), щоб сповнити свою давню мрію – стати священником. Йому вдалося її закінчити в 1939 р. і попереду Мирослава чекала процедура висвячення спершу в диякони, а пізніше і в священники¹². Оскільки Цілком можливо, що вже зрілий досвідчений Мирослав (йому тоді було уже 32 р.) мав не меті перед цим також одружитись. На одній із світлин із домашнього архіву нащадків Мирослава поряд із останнім, за словами Володимира Петраша, знаходиться його наречена Євгенія (Тена) Томин, що мешкала неподалік будинку родини Луцак. Після зникнення Мирослава в червні 1941 р. вона виїхала до США, так і не дочекавшись свого коханого¹³.

Отож, в багатих планах на життя зустрів 1939 р. Мирослав Луцак. Попереду на нього чекало омріяне покликання та служіння Богу, кохана дівчина, в єдності з якою, напевне, мріяв в любові закласти молоду сім'ю та продовжити свій рід і в такий спосіб реалізувати себе як людина та син своєї землі. Однак за іронією долі в цьому ж 1939 р. з'являється тривожна звістка: на місце республіканській Польщі приходить влада рад у вигляді УРСР...

Посередині в нижньому ряді – М. Луцак, у верхньому ряді друга зліва – Є. Томин. Ймовірно 22.04.1939 р. Із домашнього архіву племінниці Мирослава Остап'юк (Луцак) О. Т. Передано працівниками МК «Дем'янів Лаз».

⁶ Фреїк М. Розстріляна мрія Мирослава Луцака // Галичина. 2015. 22 січня. С. 15.

⁷ Архів УСБУ ІФО... Дело № 61238 по обвинению...Арк. 12 зв.

⁸ Фреїк М. Зазнач. твір. С. 15.

⁹ Життєва сила українського народу на окупованих Польщею землях // Альманах Станиславівської землі, ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. т. II. С. 100.

¹⁰ Арсенич П. Галичани – жертви більшовицького режиму. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2006. С. 22.

¹¹ Делятинський Р. Станиславівська духовна семінарія у 1918–1925 роках: етапи повоєнного відновлення та її роль у формуванні духовенства нового типу // Нарис історії Івано-Франківської (Станиславівської) Духовної Семінарії ім. Св. Свщмч. Йосафата. Івано-Франківськ, 2007. С. 6.

¹² Фреїк М. Зазнач. твір. С. 15.

¹³ Свідчення Петраша Володимира Івановича, 1932 р. н...

РОЗДІЛ 2. Нищення мрії М. Луцака: становище УГКЦ на теренах Станиславівщини в період першої радянської окупації краю

РОЗДІЛ 2.1. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: суспільні настрої

17 вересня 1939 р. розпочинається так званий «визвольний похід» підрозділів Червоної армії на терени Галичини¹⁴. 18 вересня 1939 р. радянські війська вже були в Станиславові, сучасному Івано-Франківську. У багатьох місцевостях регіону селяни та робітники (особливо найменш заможні представники) з «ентузіазмом» сприйняли прихід «визволителів». Часто їх вітали з квітами та арками з синьо-жовтими і червоними прапорами¹⁵. Уродженець Станиславівщини, учасник націоналістичного руху І. Дрогомирецький у своїх спогадах передав настрої мешканців одного із міст регіону перед приходом Червоної армії та пояснив причину їх радості: «Люди радіють, що дочекалися такого щасливого життя. Адже за Польщі не було де заробити навіть на сіль, а на цукор мало хто міг собі дозволити. Податки були великі, а платити нічим, забирали останню корову за податок. А тут тисяча рублів на місяць! Як не радіти? Люди вірили і почувалися щасливими, що дочекалися радянської влади»¹⁶.

«Визволення» Західної України з-під польського гніту. Радянський пропагандистський плакат. Взято із сайту <https://www.wikiwand.com/uk/>

Однак далі той же автор передає свої враження від «визволителів»: «Дуже нещасний вигляд був у тих вояків: бідна уніформа, чоботи не чищені, без підборів, самі виснажені, наче роки воювали. Старшина приходить до новообраного голови і наказує зібрати для армії стільки-то буханок хліба. Голова розіслав активістів по селі збирати хліб для армії. Люди здивовані, питають, що, у вас немає хліба. Хліб у нас є, та не підвезли, бо транспорт ще не лагоджений. У вас вузькі рейки, наші паровози не можуть по них їхати. Люди нанесли до фільварку гори хліба, молока, вітають армію, дякують, що нас визволила з-під панської Польщі»¹⁷.

Подальша радянізація краю, обернулась надзвичайно складним та трагічним життям для місцевих мешканців. За свідченням сучасників, у повсякденності звичними явищами за «совітів» стали великі черги, дефіцит, постійні грабежі місцевого населення¹⁸. Проте найбільш страшними для місцевого люду стали арешти та репресії з боку органів НКВС та НКВД. «Страх перед вивозами...», — таким згідно спогадів сучасниці письменниці Марії Струтинської був психологічний стан більшої частини населення Станиславівщини в ті часи¹⁹. «Впродовж двох років, — пригадує М. Струтинська, — а зокрема від фатального 13. квітня 1940. року, коли одної ночі виволікли з

¹⁴ Ідзьо В. Репресивна система НКВС СРСР у протистоянні з ОУН та УПА у 1939–1944 роках за свідченнями надзвичайних таємних документів Головного архіву Російської Федерації в Москві // Комуністичні репресії на Прикарпатті в 1939–1941 роках: Всеукраїнська наукова конференція (10 жовтня 2009 р.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. С. 40.

¹⁵ Руккас Андрій. Антипольські збройні виступи на Волині // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / гол. ред. Колегії Я. Ісаєвич. Львів, 2003. С. 127.

¹⁶ Дрогомирецький І. В'язнем під трьома режимами. Івано-Франківськ, 2003. С. 20.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Лемеха-Луцька О. У в'язницях трьох окупантів // Альманах Станиславівської землі, ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. II. С. 355; Дрогомирецький І. Зазнач. твір. С. 37.

¹⁹ Західна Україна під большевиками IX.1939 – VI.1941 / Збірник за ред. М.Рудницької. Нью-Йорк, 1958, С. 450.

ліжок тисячі людей, увесь край жив під вражінням, що кожної хвилини кожного громадянина можуть вирвати з його рідного ґрунту й кинути кудись у безмежні азійські простори; тим більше в нас, членів родин арештованих, це вражіння зростало у страшну певність»²⁰.

В особливій мірі репресії торкнулися представників церковного та чернечого кліру всієї Галичини. Саме представником цієї верстви населення в молоді та зрілі роки мріяв стати М. Луцук. Цілком можливо, що до свого арешту в червні 1941 р. Мирослав нелегко переживав репресії проти Церкви в період господарювання «совєтів». Що ж відбувалось у той час в середовищі УГКЦ та поза нею, куди мала доступ Церква, на теренах Станиславівщини?

РОЗДІЛ 2.2. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: доля УГКЦ як інституції

Як відзначає сучасний дослідник УГКЦ В. Марчук, Греко-Католицька Церква напередодні Другої світової війни була однією з найавторитетніших у Другій Речі Посполитій і відігравала помітну роль у суспільно-політичному й національно-культурному житті західноукраїнських земель. Вона об'єднувала 3040 парафій, 4440 храмів і каплиць, богословську академію у Львові, п'ять духовних семінарій, дві духовні

Антирелігійний радянський пропагандистський плакат. Взято із Бабенко Л. Як українців робили атеїстами: державна політика проти релігії у перші десятиліття радянської влади. Режим доступу: URL: <http://uamoderna.com/md/babenko-atheism>

школи, 127 монастирів та монастирських домів. На духовному служінні 4,3 млн. віруючим перебувало 10 єпископів, 2950 священників, 520 ієромонахів, 1090 монахинь²¹. Проте, із входженням Червоної армії на терени Галичини, ситуація різко змінилася.

В перші дні радянської окупації відповідно до директиви наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії від 15.09.1939 р. «Про організацію роботи у звільнених районах західних областей України і Білорусі» радянські спецслужби дотримувались рекомендацій тимчасово не арештовувати духовних осіб. При цьому діяльність УГКЦ офіційно не заборонялась, проте місцеве духовенство та віряни постійно перебувати під певним тиском з боку органів влади²². У газеті «Комуніст» за 9 жовтня 1939 р. роз'яснювались мотиви ворожого ставлення

новопроголошеної влади до Української греко-католицької церкви: «Уніатське духовенство на чолі з митрополитом Шептицьким, як і в старовину, вірою і правдою служило польським поміщикам і буржуазії. Уніатські попи, звичайно, були в селах Західної України таємними агентами польської дефензиви (охранки)...З церковних

²⁰ Там само.

²¹ Марчук В. Церква в умовах тотальної недовіри (спротив УГКЦ сталінській «радянській» 1939–1941 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія, 2000. Вип. III. С. 19.

²² Старка В. Релігійне життя західноукраїнського селянства в умовах суспільно-політичних трансформацій (вересень 1939 – червень 1941) // Науковий вісник Івано-Франківського Богословського Університету «Добрий Пастир»: 36. нау. праць. Богослов'я. 2015. Вип. 8. С. 170.

амвонів безперервно лунав заклик оскажених попів до виступу проти СРСР. Попи діяли як найзавзятіші, найбільш віддані агенти контрреволюції на Західній Україні»²³.

Тому репресії проти церковного та чернечого кліру були лише питанням часу. Вже 11 жовтня 1939 р. відповідно до наказу НКВС СРСР, на облік за релігійними переконаннями взято церковних діячів, сектантів та релігійний актив²⁴.

Маховик репресії проти Греко-Католицької Церкви пришвидшився із перереєстрацією активів громадянського стану в західних областях України, що розпочалась в процесі паспортизації місцевого населення. 14 квітня 1940 р. Президія ВР УРСР видала указ, згідно з яким від священників вимагали негайної передачі всіх церковних книг. Указ виконували за допомогою створених комісій, до яких увійшли керівники і структурні підрозділи НКВС УРСР. Комісії вилучали церковні книги, проводили обшуки в церквах, арештовували духовенство, знищували канонічну літературу за її «ворожий» характер²⁵.

Власне, записи реєстрації шлюбів радянськими ЗАГСами в період 1939–1941 рр. Греко-Католицька Церква пізніше не визнала. Про це, зокрема, йдеться в «Посланні до духовенства про організацію парохії і громади», що з'явилося вже за німецької окупації краю: «Вписи, зроблені урядово ЗАГС-ом треба переписати або замінити на впис такий, який повинен бути. Очевидно реєстрації вінчаних не приймаємо, а в метрику вінчаних вписуємо акт церковного вінчання»²⁶.

На практиці вилучення реєстрації шлюбів з-під юрисдикції Церкви вело до того, що мешканці окремих парафій брали шлюб без церковного вінчання, а пізніше, обзаводячись сім'єю, відмовлялись хрестити своїх дітей²⁷. У грудні 1941 р., вже по відході більшовицьких військ, сучасник писав: «...багато дітей зовсім нехрещених, не вмють читати молитви, не знають церкви. Бачив я також дітей у церкві: стоять розглядаються, сміються. Усе це для них нове, незрозуміле й дивне»²⁸.

У планах радянської влади відносно Української Греко-Католицької Церкви остання неодмінно мала бути «возз'єднана» з Російською православною церквою. У пошуках відповіді, чому так зване «возз'єднання» не було проведено в 1939–1941 рр., більшість дослідників сходиться на тому, що цьому заважали кілька обставин: непевна ситуація у регіоні внаслідок розгортання Другої світової війни; збройний опір радянській владі підпільних груп ОУН; повільні темпи «соціалістичних перетворень» у промисловості, сільському господарстві, культурній сфері; бажання нової влади завоювати симпатії місцевого населення; брак часу на подібні перетворення тощо²⁹.

Із приходом на західноукраїнські землі, радянська влада

Радянська антирелігійна карикатура. Взято із Бабенко Л. Як українців робили атеїстами: державна політика проти релігії у перші десятиліття радянської влади. Режим доступу: URL: <http://uamoderna.com/md/babenk>

²³ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська Держава (1939 – 1950) / За ред. О. Турія. Львів, 2005. С. 29.

²⁴ Старка В. Зазнач. твір. С. 170–171.

²⁵ Ільків М. 1939 р. Таємне стає явним. Документи і матеріали. Івано-Франківськ: «СІМІК», 2007. С. 270–271.

²⁶ Послання до духовенства про організацію парохії і громади // Воля Покуття. Коломия, 1941. 31 липня. С. 1.

²⁷ Старка В. Зазнач. твір. С. 173.

²⁸ Залеський О. Церкви на Україні // Українське слово. Станіславів, 1941. 14 грудня (Ч. 34). С. 2.

²⁹ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. С. 221.

проголосила принцип «свободи совісті та віросповідання», що на практиці заперечував право церкви на існування³⁰. Новопроголошена влада повела фронтальну боротьбу із релігією відповідно до тези, що остання – це «опіумом для народу» та «вид духовного гноблення» для нього³¹. Передусім було запроваджено в дію декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» (від 23 січня 1918 р.) та положення «Про релігійні об'єднання» (від 8 квітня 1929 р.), що регулювали відносини між державою і церквою та діяльність релігійних конфесій³². Щоб позбавити впливу церкви на маси, розпочався процес викорінення уроків християнства із шкільного навчального курсу. Слідом за цим розпочалась націоналізація всіх освітніх закладів, що позбавило Церкву і монаші спільноти мережі приватних гімназій, педагогічних і торгівельних училищ, початкових шкіл, гуртожитків для семінаристів і студентів, сиротинців, дитячих садків і ясел, шпиталів³³.

Подібну тактику новий режим застосував і стосовно духовних закладів освіти. Із спогадів ректора Станіславівської духовної семінарії А. Бойчука довідуємось, що на початках більшовики через міську управу навіть надали йому дозвіл на відкриття духовної семінарії (в оригіналі – Духовного Семинара). А. Бойчук почав готувати це відкриття на 13 жовтня 1939 р.³⁴ Однак священник так цього й не дочекався. Уже 12 жовтня 1939 р., як пригадує ректор, «прийшло ГПУ, те саме (перед тим мешкало воно в бувшій магістраті коло катедри. Але там занечистили і все понижили, тому рийшли на нове помешкання!), викинуло нас, Сестер, обслугу і акторів, і заняло цілий будинок»³⁵. Разом із незаконним насильницьким зайняттям семінарії органами НКВС радянська влада експропріювала харчові запаси та господарське майно духовного закладу: «20 вагонів дерева, 8 вагонів угля, 18 бочок огірків, 12 бочок капусти, 15 годованих свиней, дріб, муку» тощо³⁶.

Отож, в цей час розпочинається насильницьке захоплення церковного та монастирського майна. Однак відповідна декларація «Про конфіскацію поміщицьких земель», що проголошувала «на території Західної України конфіскацію земель поміщицьких, монастирських та великих державних урядовців зі всім їхнім живим і мертвим інвентарем та їх садибними будівлями», з'явилась лише 28 жовтня 1939 р. Більше того, як відзначає дослідник УГКЦ Р. Делятинський, формально націоналізація церковного землеволодіння відбулася лише в листопаді 1939 р., коли на території західноукраїнських земель набуло чинності законодавство СРСР³⁷. Однак це не стало на заваді більшовикам захоплювати церковне майно ще до виходу відповідних законодавчих актів.

Вдираючись в монастирі та церкви, «визволителі» вдавались до крадіжок та прямого грабежу не лише церковного майна, а й навіть особистих речей служителів культу. Так, о. М. Дирда, монах Гошівського монастиря, пригадує, що коли більшовики насильно зайняли монастир, то поцупили в місцевих ченців кишеньковий годинник та ніжик, бритву, а також побутове начиння³⁸. Не оминали увагою й церковне майно: один із вояків, за свідченням о. М. Дирди викрав із каплиці золоту ложку, яку так і не повернув, не дивлячись на наказ командира³⁹. Звичною практикою для нової влади було квартирування

³⁰ Делятинський Р. Особливості розвитку Станіславівської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939 – 1941 роки) // Україна соборна: Зб. наук. ст. К., 2006. Вип. 4. Т. 2. С. 189.

³¹ Чумаченко Т. Прагматика й ідеологія: один епізод радянської церковної політики // Людина і світ. 1997. № 9. С. 14.

³² Андрухів І., Француз А. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939–1959. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. С. 49.

³³ Боцюрків Б. Знач. твір. С. 30.

³⁴ Бойчук А. Знач. твір. С. 110.

³⁵ Там само. С.120.

³⁶ Там само. С.121.

³⁷ Делятинський Р. Особливості розвитку... С. 188–189.

³⁸ Дирда М. Шляхом священника: 1933 – 1946 // На христовій ниві. Спомини. Нью-Йорк, 1978. С. 31.

³⁹ Там само. С. 32.

окремих підрозділів військ в монастирі на великі християнські свята, коли до чернечої обителі сходилась значна кількість прочан. Це була добра нагода для атеїстів переконати мирян в помилковості їхнього віровчення⁴⁰.

Не оминали увагою більшовики також греко-католицькі плебанії, які дуже часто перетворювали в сільські ради, не дивлячись на те, що поряд розміщувались адміністративні будівлі ще польського періоду⁴¹. В іншому випадку, плебанії священників віддавали, зокрема, під амбулаторії⁴².

Особлива увага зосереджувалася на ліквідації релігійного виховання молодого покоління. Було конфісковано будівлі Львівської Богословської Академії, великих і малих семінарій у Львові, Станиславові та Перемишлі⁴³, а самих студентів-богословів направлено на військову службу в Червону армію⁴⁴. Таким чином, радянська влада робила неможливою підготовку кандидатів до священства⁴⁵.

Втім, в цілому вже на початку 1941 р. інтенсивність антирелігійної кампанії суттєво знизилась. На думку В. Ковалюка, це було пов'язано з тим, що „в умовах очікування дальших воєнно-політичних катаклізмів та невпевненості у своєму завтрашньому дні люди тільки міцніше прив'язувалися до церкви, а утиски священників викликали загальне співчуття до них. Більше того, деякі з присланих радянських кадрів потайки навіть звертались до церкви”⁴⁶.

Таким чином, ліквідація УГКЦ на теренах Станиславівської єпархії як інституції реалізовувалась поетапно. Допоки священники були потрібні чинній владі, щоб через парафіяльні книги та метрики вести облік місцевого населення, доти репресії проти Церкви нагтовхувались на стримуючий механізм. Втім, це не завадило більшовикам, приміром, вже у жовтні 1939 р. повністю окупувати будівлі Станиславівської духовної семінарії ще до виходу та офіційного затвердження відповідних законодавчих актів про конфіскацію майна Церкви.

РОЗДІЛ 2.3. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: боротьба з християнством в школах

В той же час паралельно проводилась інтенсивна антирелігійна пропаганда в школах, де вона стала «невід'ємною частиною навчального процесу». Тут боротьбу з релігією поставили як пріоритетну складову радянського виховання та навчання. Із освітніх закладів виносили хрести та ікони, які замінювали портретами Й. Сталіна та В. Леніна. Шкільні уроки часто проводили в дні великих християнських свят. Це викликало невдоволення як серед учнів, та їх батьків. В окремих випадках діти відмовлялись ходити до школи через заборону відвідувати храм. Цікаво, що в антирелігійну діяльність були втягнуті також і батьки учнів, додаткову роботу з якими зобов'язали проводити директорів навчальних закладів. Про формування антирелігійного світогляду вихованців шкіл «дбали» також шкільні організації комсомолу та піонерів⁴⁷.

Від антирелігійної пропаганди та тиску потерпав також педагогічний колектив школи. Відомі випадки, коли місцевих вчителів на Рогатинщині напередодні Різдва та Великодня

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Купчик Л. Третій удар: (Долі галицьких отців-деканів). Львів : Каменярь, 2001. С. 93

⁴² Гаранджа Р. Духовенство греко-католицької церкви в умовах переслідування владою Радянського Союзу у 1939–1953 рр. // Отець Єремія Ломницький та шлях до святості Станіславівських новомучеників: матеріали IV Міжсемінарійної науково-практичної конференції семінарій УГКЦ (Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2017). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2018. С. 137

⁴³ Боцюрків Б. Знач. твір. С. 30.

⁴⁴ Делятинський Р. Особливості розвитку... С. 191.

⁴⁵ Боцюрків Б. Знач. твір. С. 30.

⁴⁶ Ковалюк В. Культурологічні та духовні аспекти “радянзації” Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // Український історичний журнал. 1993. №2–3. С. 12–13.

⁴⁷ Старка В. Знач. твір. С. 173.

збирали на курси підвищення кваліфікації. Під час обідніх перерв, в часі посту, у «Велику П'ятницю» вчителів примушували вживати м'ясні страви⁴⁸.

На рівні вищої школи та в середовищі дорослого населення критику релігії проводили через спеціальні лекції, диспути, поширення наукових знань, розвінчування релігійних чудес та нетлінних мощей тощо⁴⁹. Лекції безбожництва проводили на всіх предметах⁵⁰. На практиці антирелігійна пропаганда була покликана «викривати перед широкими масами класову суть релігії і релігійного руху»⁵¹.

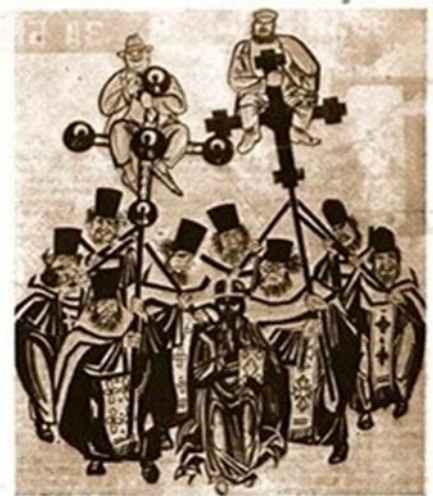
Новоприбула влада активно продовжувала «відділяти школу від церкви» шляхом закриття навчальних закладів, закладених при духовно-релігійних громадах. Внаслідок цього лише на території Станиславівської єпархії було закрито близько 30 навчально-виховних закладів при монастирях⁵².

Отже, наступ на релігію в середовищі школярів та педагогів проводився із планомірною антихристиянською та антицерковною агітацією як серед перших, так і серед других. Рядянська влада намагалась діяти методом підміни цінностей: час, що мав відводитись для молитви та служіння Богу, заповнювала професійним вдосконаленням для вчителів та подовженим навчальним процесом для учнів. Винятком не стала також вища школа, де навчальний курс для студентства відтепер засновувався на атеїзмі та антирелігійній пропаганді.

РОЗДІЛ 2.4. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: нищення монашого життя

Разом з навчальними закладами при монастирях значних обмежень зазнали й самі монастирі. Першим жіночим монастирем, який зазнав змін під час зіткнення з радянською владою в 1939 р., був дім сестер мироносиць у Богородчанах, що неподалік Станиславова. Новоутвердженою владою було конфісковано майно й землю монастиря, сестри змушені були покинути стіни обителі, повернувшись до своїх родин за межі єпархії чи поселившись у чужих людей. Останні записи в монастирській книзі стосувалися саме цих подій: “З вересня сего року зачалася війна Поляків з Німцем. 9.19 вечером прийшло до Богородчан військо російське, що люди називають більшовики, на привитання перед містом виходив наш наряд і жиди з своїми прапорами. Приходили до нас і все майно позаписували. В половині жовтня нас комуністи розігнали і СС розійшлися. Одні пішли до своїх родин, інші лишилися тут між людьми”⁵³.

Відбулося значне скорочення кількості чоловічих монастирів та монахів в них, ліквідовано всі жіночі обителі та чернечі доми, вигнано з них монахинь, яких примусили формально стати до світської праці (втім,

Радянська антирелігійна карикатура. Взято із Бабенко Л. Як українців робили атеїстами: державна політика проти релігії у перші десятиліття радянської влади. Режим доступу: URL: http://uamoderna.com/md/babenko_o_i-atheism

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Бабенко Л. Як українців робили атеїстами: державна політика проти влади. Режим доступу: URL: <http://uamoderna.com/md/babenko-atheism>

⁵⁰ Старка В. Зазнач. праця. С. 173.

⁵¹ Бабенко Л. Як українців робили атеїстами...Режим доступу: URL: <http://uamoderna.com/md/babenko-atheism> (дата звернення: 28.02.2020 р.)

⁵² Делятинський Р. Особливості розвитку... С. 191.

⁵³ Стасюк І. Греко-католицьке жіноче чернецтво Станиславівської єпархії в період 1939–1950 рр. // Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. 2013. Ч. 22–23. С. 300. – Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_37 (дата звернення: 22.02.2020 р.).

останні однак гуртувались у невеличких підпільних спільнотах)⁵⁴. Відомо, що 40 черниць Станиславівського монастиря сестер Василянок внаслідок негласного переслідування з боку влади змушені були зайнятися світською діяльністю у школах, лікарнях тощо, хоч і не зреклись свого покликання (див. дод. Б). Тим часом будинок та земельна ділянка монастиря сестер Служебниць у Станиславові були передані Станиславським облвиконкомом для потреб музичного училища, а самі монахині «перейшли мешкати в окремий господарський будинок»⁵⁵.

Зважаючи на складну ситуацію, у якій опинилося греко-католицьке чернецтво та церква загалом митрополит надав настоятелям чинів і згромаджень надзвичайне право звільняти від чернечих обітів тих монахів і монахинь, які мали бажання повернутися до мирського життя. В такий спосіб митрополит мав на меті убезпечити чернецтво Галичини від переслідувань та гонінь, також дозволив жити поза межами обителі в родичів і знайомих, носити світський одяг. Водночас це не означало зради чи зречення даних обітниць, митрополит підкреслював, «що вони не перестають бути членами монашої родини, до котрої належать»⁵⁶.

Більшовицька окупація Галичини суттєво позначилась на здоров'ї та самопочутті черниць більшості сестринських згромаджень. Окремі із них по відході більшовиків так і не змогли повернутися до вчительської праці. С. Дам'яна ЧСВВ в листі до митрополита Андрея Шептицького свідчила: «...два роки більшовицької каторги знищили мої сили цілком, а останні два місяці їхньої влади допроваджували до нервового розстрою... Жахаюся ще тепер, як згадаю всі ті переслухування, слідства й протоколи»⁵⁷.

Отже, радянська окупація Станиславівщини суттєво відбилась на організаційному, матеріальному, духовному, психологічному та емоційному стані монашества, підрвавши творчий та духовно-релігійний потенціал його представників.

РОЗДІЛ 2.5. Червона тінь «золотого вересня» на Станиславівщині: під прицілом священники

Перші арешти та депортації населення Галичини розпочалися вже восени 1939 р. і сягнули апогею у грудні. Репресії щодо священників примушували одних «критися і потайки виконувати свої обов'язки, інших – змінити професію і бути сторожами по фабриках або й звичайними робітниками»⁵⁸. Однак це не рятувало їх від арештів, ув'язнень і навіть смерті. Станом на грудень 1939 р. було репресовано 57 католицьких і 18 греко-католицьких священників, 14 з яких засуджено до вищої міри покарання⁵⁹. На теренах Станиславівській єпархії було вбито 4 служителів культу: пароха Угрия (прізвище й ім'я невідомі) Чортківського району, який за час існування радянської влади на теренах внаслідок тортур отримав „на грудях вирізаний хрест і повирізувані нігті на пальцях рук”; о. Омеляна Боярського – розстріляли органи НКВС 5 липня 1941 р.; пароха Винограда Городенківського району о. Клецана – замордовано у червні – липні 1941 р. відступаючими відділами НКВС – НКДБ ; прізвище та ім'я четвертого священника залишається поки що невідомим⁶⁰.

⁵⁴ Боцюрків Б. Зазнач. твір. С.31.

⁵⁵ Делятинський Р. Особливості розвитку... С. 191.

⁵⁶ Стасюк І. Греко-католицьке жіноче чернецтво... – Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikr_2013_22-23_37 (дата звернення: 22.02.2020 р.).

⁵⁷ Культурне життя в Україні: Західні землі. Документи і матеріали, Т.1. 1939 –1953. Київ, 1995. С. 118

⁵⁸ Залеський О. Зазнач. твір. С. 2.

⁵⁹ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х книгах. Кн. 1. Київ, 1994. С. 135.

⁶⁰ Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885-1946 рр.): дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Делятинський Руслан Іванович ; Держ. ВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ, 2017. С. 146–147.

В силу того, що «ксьондзи, попи, рабини – ці вірні наймити ворожих елементів, активно проявляють свою антинародну діяльність»⁶¹, нова влада вдалася до активних дій стосовно церковного кліру. Так, оплата праці духовенства була скасована, натомість накладені непосильні податки – відтепер священник як нетрудовий елемент мав сплачувати в п'ятеро більше податків, аніж інші громадяни⁶². Більше того, греко-католицькі сільські священники зобов'язувались сплачувати натуральний податок, а також виконувати різного роду громадські роботи. Відомо, що деякі духівники, помешкання яких радянська влада конфіскувала, перебували на утриманні парафіян⁶³.

Радянська влада робила все можливе, щоб ізолювати духовенство як стан від решти суспільства. Окрім школи та навчальних закладів, атеїстична влада обмежила доступ священників до лікарень та інших закладів з охорони здоров'я. Священникам на державному рівні було заборонено проводити харитативну діяльність у лікарнях. Намагаючись протидіяти цьому явищу, вища церковна влада надала дозвіл служителям культу приходити до хворих у цивільному одязі і потайки їх причащати⁶⁴.

У листопаді 1939 р. НКВС по Станіславській області завело оперативну справу «Чума», за якою проходило 20 греко-католицьких священників і віруючих. Їм приписували участь в партії «Українська національна (народна) обнова», через яку велася антикомуністична агітація⁶⁵.

До лав цієї антикомуністичної організації радянські спецслужби зарахували також о. Івана Горняткевича – священника-катехита Станіславівського кафедрального собору, який впродовж майже 30 років провадив катехитичну науку на теренах однойменної єпархії⁶⁶. о. Горняткевича органи НКВС заарештували 17 липня 1940 р. та рішенням Особливої наради при НКВС СРСР від 8 березня 1941 р. засудили на 8 років позбавлення волі за тільки за те, що будучи священником Станіславівської тюрми у 1926–1934 рр. він «приймав участь при виконанні судових вироків з смертною карою через повішення відносно засуджених польськими каральними органами робітників і селян західних областей України»⁶⁷.

о. Горняткевич став жертвою зміни політичних режимів, але насправді вірно виконував своє духовне покликання, а також забезпечував катехизацію учнів Станіслава, працюючи в приватній гімназії «Рідної школи»⁶⁸. У роки національно-визвольних змагань був польовим духівником УГА при шпиталях м. Станіслава⁶⁹. У 1934 р. о. Горняткевич справді став членом УНО, однак, як свідчать матеріали його допитів, не вважав її за політичну організацію⁷⁰.

За таких умов значна кількість священників, що урятуватись від репресій, покинули свої парафії. Загалом за оцінками дослідників, кількість душпастирів, що втекли з окупованих радянськими військами теренів західноукраїнських земель і влаштувалися не

Світлина о. І. Горняткевича в ув'язненні. Взято із його кримінальної справи (Державний архів Івано-Франківської області. Дело № 28961 по обвинению Горняткевича Ивана Антоновича. Спр. 3819 П)

⁶¹ Марчук В. Зазнач. твір. С. 21.

⁶² Там само. С. 22.

⁶³ Боцюрків Б. Зазнач. твір. С. 45.

⁶⁴ Гаранджа Р. Зазнач. твір. С. 137.

⁶⁵ Гаранджа Р. Зазнач. твір. С. 134–135.

⁶⁶ Делятинський Р. І. Станіславівська єпархія... С. 372.

⁶⁷ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Дело № 28961 по обвинению Горняткевича Ивана Антоновича. Спр. 3819 П. Арк. 19, 36.

⁶⁸ Там само. Арк. 16.

⁶⁹ Делятинський Р. І. Станіславівська єпархія... С. 372.

⁷⁰ ДАІФО. Дело № 28961 по обвинению Горняткевича... Арк. 24.

лише на церковних, але й на світських посадах, була близько 80⁷¹. Зупинити цей процес була покликане розпорядження митрополита Андрея Шептицького, яким фактично заборонив священникам-настоятелям покидати свої парафії⁷².

Посередині – М. Луцук у підряснику. Із домашнього архіву племінниці Мирослава Остап'юк (Луцук) О. Т. Передано працівниками МК «Дем'янів

Єпископ Григорій Хомишин в листі до нунція Ротти в Будапешті від 6 серпня 1941 р. повідомляв, що із майже п'ятисот священників Станиславівської єпархії на червень 1941 р. лише троє зреклися духовного сану⁷³.

«Визволителі» також робили все можливе, щоб якомога більше людей у ті часи відвернути від храму та священників, почасти це робилося з допомогою репресій. Так, дорога до храму Божого в період радянської окупації краю часто могла обернутися серйозними переслідуваннями та репресіями. Подібним чином і в долі Мирослава Луцка дорога від святині додому стала останньою. Сучасники Мирослава пригадують, що намагались не оглядатись по дорозі до церкви, адже могли «...стягнути на себе заміт «контреволюціонера» і цим самим важкі переслідування»⁷⁴.

Також в означений період радянські «активісти» докладали зусиль, щоб в буквальному розумінні цього слова «заглушити» слово Боже під час християнських відправ. Задля цього, наприклад, «войовничі атеїсти» вмикали двигун мотоцикла у момент читання проповіді

священником⁷⁵.

Різностороння критика священства як стану та релігії, що лунала з усіх боків, загалом не могла не позначитись на настроях місцевого населення. Зрідка, але все ж бували випадки, коли священників «здавали» новоприбулій владі свої ж парафіяни. Для прикладу, в с. Балинцях Коломийського району місцевий сільський голова М. Корбутяк погрожував пароху цього села о. Кісілеві, що посадить його до в'язниці. З цих причин священник змушений був постійно переховуватись⁷⁶.

Все ж за умов антирелігійного наступу Греко-Католицька Церква в той же час зазнала найменших серед інших конфесій втрат. Заслуга в цьому, передусім, як відзначають дослідники, належить митрополиту Андрею Шептицькому, який згуртував духовенство і послідовно дотримувався встановленого ним курсу щодо нової влади. «Обернулась картка історії, настала нова епоха (...), – писав він у зверненні «До духовенства» у вересні 1939 р. – Програма нашої праці така: будемо повинуватися владі, слухати законів, о скільки вони не противні Божому закону; не будемо мішатись до політики і світських справ, не перестанемо жертвенно працювати для Христової справи в нашому народі»⁷⁷.

В часі поневірянь та репресій представників кліру владики Андрей особливо наголошував на посиленні проповідницької та катехитичної діяльності духовенства, передусім серед дітей та молоді, щоби в такий спосіб надолужити заборону Церкві працювати в школах, брати участь в суспільному житті краю⁷⁸. Більша частина духовенства прислухалась до прохань свого архиєрея і доклала для цього зусиль. Одним

⁷¹ Гаранджа. Зазнач. твір. С. 133.

⁷² Боцюрків Б. Зазнач. твір. С. 35.

⁷³ Там само. С. 46.

⁷⁴ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Зазнач. твір. С. 251.

⁷⁵ Купчик Л. Зазнач. твір. С. 93.

⁷⁶ Одним зрадником менше // Воля Покуття. Коломия, 1941. 3 серпня. С. 3.

⁷⁷ Шептицький Андрей. Пастирські послання 1939–1944 рр. Львів: Видавництво «АРТОС», 2010. Т. 3. С. 7.

⁷⁸ Боцюрків Б. Зазнач. твір. С. 35.

із таких був декан Винницький о. Йосиф Осташевський, який пригадує, як в ті часи щонеділі та у свята пополудні вся молодь і шкільна дітвора гуртувалась в церкві на науку катехизму⁷⁹.

За катехитичною діяльністю священників Галичини вівся надзвичайно пильний та таємний нагляд, а про його результати в секретній формі повідомлялось у вищі ешелони влади. Приміром, 29 січня 1941 р. нарком внутрішніх справ УРСР І. Серов під грифом «совершенно секретно» доповідав першому секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову, що «...створюються спеціальні групи із молоді, що навчається, при костелах і церквах із вивчення релігійних питань під керівництвом ксьондзів та священників, ведуться регулярні заняття у встановленні дні в спеціально відведений для цього час»⁸⁰.

Отже, зважаючи на широкомасштабну кампанію із залякування та фізичного нищення духовенства як стану, подальше функціонування Церкви як суспільної інституції в Галичині в умовах радянської окупації опинилося під серйозною загрозою. Однак, мудрі та слухні рішення вищої церковної влади в особі митрополита Шептицького дозволили зберегти єдність УГКЦ як інституції в цей складний та важкий для неї час. Однак глибинні причини, на наш погляд, тут криються не лише в мудрому керівництві церковних ієрархів, але й в самому ставленні та психологічному сприйнятті віри в Бога місцевим населенням. Влучними тут є слова Мілени Рудницької, яка зазначає: «Український же народ з природи своєї релігійний і схильний до містики. Його релігійність оперта не на вихованні, не на роздумуванні, а на безпосередньому сприйманні свідомістю ідеї надприродного буття чи надсвітової Істоти; атеїстичність у ньому, навпаки, явище, що походить з виховання, з зовнішніх спонук. Тому знищення обрядових форм, церковної організації для українців не рівнозначне зі знищенням самої релігії чи віри в Бога...»⁸¹

Таким чином, не дивлячись на значний розгул антирелігійної кампанії та як наслідок репресивної політики проти УГКЦ на теренах Станиславівської єпархії, остання зуміла втримати своє становище в суспільстві, залишаючись твердим підґрунтям життя місцевих мешканців. Відображення цього факту також неважко помітити і в подальших подіях із життя уже зрілого семінарста, працівника Універсальної бази облспоживспілки Мирослава Лушача. Він активно продовжує відвідувати церкву, не пропускаючи недільних та святкових богослужінь. Своє висвячення, мабуть, відкладає до кращих часів, коли послабиться тиск на духовенство. Проте в червні 1941 р. за іронією долі якраз дорогою із церкви стаються події, що радикально змінять все його подальше життя...

⁷⁹ Купчик Л. Зазнач. твір. С. 32.

⁸⁰ Митрополит Анрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944). К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. С. 239.

⁸¹ Західна Україна під більшовиками IX.1939 – VI.1941... С. 127.

РОЗДІЛ 3. Повороти долі Мирослава Лушак: арешт, слідство, Дем'янів Лаз

Мирослав Лушак став безпосереднім свідком усіх репресій, заподіяних радянським режимом відносно УГКЦ в період 1939–1941 рр. Сам він фактично впродовж всього періоду господарювання в Станиславові «совєтів» пропрацював на Універсальній базі облспоживспілки на посаді товарознавця⁸² (див. дод. Г). У 1939 р. він став членом Профспілки працівників споживчої кооперації УРСР, а 1 липня 1940 р. отримав свій членський профспілковий квиток № 332422, маючи за спиною 6 років професійного стажу у відповідній сфері⁸³. Також, як видно із його профспілкового квитка, починаючи із травня 1941 р. він уже не вносив свого щомісячного членського внеску до спілки⁸⁴ (див. дод. В). Проте залишався працівником товарної бази. Про це свідчать матеріали із його кримінальної справи⁸⁵, а також службовий документ, долучений до його справи, в якому Мирослав як товарознавець Універсальної бази ОСС (облспоживспілки – Авт.) просить калуське підприємство «Електро-метал» надіслати на адресу бази рахунок за 3 тис. т підков, що були виділені для бази ще 30.05.1941 р.⁸⁶ (див. дод. Д).

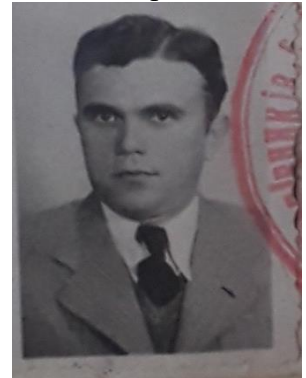

Фото М. Лушак із членського профспілкового квитка № 332422. Взято із архіву Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області (далі Архів УСБУ ІФО), Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну. Лушак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П, арк. 25

Сфера кооперації, де працював в цей час М. Лушак, із шпальт радянської преси виглядала рятівним явищем у порівнянні із кооперативним рухом Галичини попереднього періоду. «За панування буржуазної Польщі, – писала коломийська районна партійна газета «Червоний прапор» за 15 листопада 1939 р. – всякі приватні купці та посередники-спекулянти скуповуючи по селах Західної України сільські продукти до міста – визискували селян у немилосердний спосіб. Купували в місті за високу ціну, збагачуючись на обмані селян».⁸⁷ Проте згідно інформації І. Витановича, західноукраїнська кооперація у міжвоєнний період відігравала помітну суспільну роль, зокрема, в справі виховання молоді: «Західно-український кооперативний рух між двома світовими війнами зумів зберегти й корисно спрямувати всю цю численну молодь, яка не з власної вини не змогла закінчити чи мусіла перервати своє навчання. (...) З неї постали цінні кадри сільської й міської фахової інтелігенції, практичної й ідейно-відданої громадській економічній організації, яка дала їм змогу віднайти в ній і власну мету життя, і підставу особистого забезпечення та пошану в громадянстві»⁸⁸. В когорті тієї молоді, про яку згадував І. Витанович, був також і Мирослав Лушак. Слід підкреслити, що професійні навички у сфері кооперативної роботи зрілий Мирослав Лушак отримав саме завдяки активній участі в українському кооперативному русі 30-х рр. XX ст.

⁸² Реабілітовані історією... С. 67; Круцик Р. Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини. К.: Видавничий дім «Простір», 2009. С. 245.

⁸³ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Лушак Мирослава Николаевича... Арк. 25.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Там само. Арк. 9, 12 зв.

⁸⁶ Там само. Арк. 25.

⁸⁷ Микитюк М. Пожваблюють кооперативну роботу // Червоний прапор. – Коломия, 1939. 15 листопада. С. 1.

⁸⁸ Витанович І. Історія кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство Української Кооперації, 1964. С. 329.

22 червня 1941 р. Мирослав Лушак, як завжди в неділю повертався з церкви додому (в цей час на Станіславщині вже тривали бойові дії, які розпочалися ще вранці⁸⁹). Було близько полудня. До оселі Лушаків прийшло два енкаведисти, яких привів місцевий комуніст єврейського походження Род. Вони обшукали всю територію будинку: підвал, стодолу, стрих (горище – *Авт.*), майстерню. Коли Мирослав підходив до будинку, сусіди попередили його, що вдома його шукають. Але дійшли чутки, що це прийшли по нього, щоб, мабуть, забрати до армії, як його молодшого брата Тадея. Він уже з 1939 р. служив в рядах ЧА. Мирослав (або *Слávко*, як тоді називали його рідні) вирішив на деякий час зайти до будинку своєї нареченої Гєни Томин, що мешкала навпроти його тітки. Далі, як розповідає двоюрідний брат Мирослава Володимир Петраш, «...він не йде, та й не йде. Але значить ми бігаємо і заходимо і кажемо, що вони тероризують тата і маму і там таке щось страшне. А він каже: «А-а, було-не-було. Заберуть в армію, то заберуть». Вийшов і пішов в напрямку будинку, де проживав. Гебісти вже покидали ті околиці, але тут надійшов Мирослав, якого першим побачив єврей Род, адже він його знав в обличчя, і вказав на нього енкаведистам. Мирослав потрапив прямо їм у руки. Вони перевірили документи, що підтверджували особистість Мирослава і, переконавшись в його особі, арештували⁹⁰.

Однак матеріали кримінальної справи № 61238 (архівна № 094321), відкритої на ім'я Мацкевич Володимири Андріївни та Лушака Мирослава Миколайовича і яка пізніше була передана в архів під номером *1349 П*, говорять про інше. Ордер на обшук та арешт Мирослава Лушака, виданий Станіславським облуправлінням НКВД, датований 23 червнем 1941 р.⁹¹ Санкція на арешт М. Лушака була підписана прокурором на наступний день, 24 червня 1941 р.⁹² 23 червня 1941 р. в цій кримінальній справі повсюди фігурує як дата арешту Мирослава Лушака⁹³, зокрема, і на протоколі його обшуку⁹⁴. Втім, згідно інформації В. Петраша, Мирослава затримали недільного дня, коли останній повертався із церкви⁹⁵. А неділя в 1941 р. випадала не на 23, а на 22 червня⁹⁶. Тому швидше за все Мирослава затримали напередодні, 22 червня, проте в матеріалах кримінальної справи вказали дату арешту 23 червня, коли було видано відповідний ордер на його арешт, який юридично був санкціонований лише наступного дня.

Мирославу Лушаку було висунуто звинувачення в тому, що в жовтні 1940 року він був завербований Маркіяном Припханом до Організації Українських Націоналістів, «повстанческой контрреволюционной организации, ставившей своей целью вооруженную борьбу с Советской властью и создание самостоятельного буржуазного украинского государства»⁹⁷. Сам М. Припхан, що працював із Мирославом на товарній базі, був схоплений НКВС дещо раніше, ще 23 січня 1941 р. та Станіславським обласним судом був засуджений до розстрілу як один із керівників ОУН⁹⁸.

Загалом М. Лушак проходив слідство у справі за звинуваченням в «підготовці антирадянського збройного повстання» та «участі в повстанській контрреволюційній

⁸⁹ Андрухів І. Події на Станіславщині в перші дні німецько-радянської війни // Краєзнавство. 2011. № 2. С. 56.

⁹⁰ Свідчення Петраша Володимира Івановича...

⁹¹ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Лушак Мирослава Николаевича...Арк. 10.

⁹² Там само. Арк. 8.

⁹³ Там само. Арк. 11, 13 зв., 19.

⁹⁴ Там само. Арк. 11.

⁹⁵ Свідчення Петраша Володимира Івановича...

⁹⁶ Кречетніков А. Загадки 22 червня 1941 р. – Режим доступу: URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160622_war_22_june_krechetnikov_yg (дата зверення: 22.02.2020 р.).

⁹⁷ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Лушак Мирослава Николаевича...Арк. 8.

⁹⁸ Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Івано-Франківська область: У двох книгах. Книга друга / упор., автор передмови Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. С. 359.

організації» (статті 54-2 та 54-11 КК УРСР)⁹⁹. Втім, слідчому сержанту держбезпеки Овсієнку, що проводив допит Мирослава, не вдалось довести його причетність до «повстанської контрреволюційної організації», якою вважалося ОУН¹⁰⁰. Ми теж не володіємо доказами участі М. Луцака в діяльності націоналістичного підпілля на Прикарпатті в період першої радянської окупації Галичини.

Відомо, що після війни молодший брат Мирослава Тадей, який служив у Червоній армії, подав запит про долю старшого брата в органи держбезпеки. Йому відповіли, що Мирослава Луцака разом з іншими ув'язненими Станіславської тюрми етапували до м. Актюбінська у Казахстані. Тоді Тадей (Роман) Луцак написав туди листа і отримав відповідь, що Мирослав Луцак до Актюбінська не прибував¹⁰¹. Втім, про його відсутність у тюрмі Актюбінська на державному рівні було відомо значно швидше. Ще до початку червня 1942 р. кримінальна справа на Мирослава Луцака була передана на зберігання із Актюбінська до Свердловська і поміщена до архіву спецвідділу органів НКВС СРСР. У ній чітко йшлося про те, що Мирослав Луцак «...эвакуированный в связи с обстановкой военного времени из прифронтовой полосы и необнаруженный в тюрьмах...»¹⁰² (див. дод. Е).

14 жовтня 1948 року начальник управління МДБ (Міністерство держбезпеки) по Станіславській області полковник Сараєв підписав постанову про припинення кримінальної справи за відсутністю складу злочину, оскільки сам Мирослав Луцак своєї вини не визнав, а інших доказів у справі не було. Окрім того, було підтверджено, що М. Луцак після етапування із Станіславської тюрми в місцях позбавлення волі не виявлений¹⁰³.

Після арешту Мирослава більше ніхто не бачив. Родина, не знаючи, де знаходиться їхній син, зверталася навіть до ворожок¹⁰⁴. Така невідомість зберігалась майже пів століття, аж поки члени історико-просвітницького товариства «Меморіал», що діяло при культурно-науковому товаристві «Рух» у вересні 1989 р. не розпочали розкопок на місці масових розстрілів в'язнів Станіславської тюрми на окраїні Івано-Франківська в урочищі Дем'янів Лаз. Серед численних речових знахідок, а також 22 квитанцій із штампами тюрми НКВС в м. Станіславі 12 жовтня було віднайдено і квитанцію на ім'я М. Луцака (у ній вказувався перелік документів, вилучених у загиблого: паспорт громадянина СРСР 1-НС№550846; військовий квиток; профспілковий квиток № 332422.)¹⁰⁵. Віднайдена квитанція на ім'я Мирослава Луцака цілком і повністю засвідчила, що він був розстріляний саме там.

⁹⁹ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Луцак Мирослава Николаевича...Арк. 9.

¹⁰⁰ Там само. Арк. 14.

¹⁰¹ Фреїк М. Зазнач. твір. С. 15.

¹⁰² Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Луцак Мирослава Николаевича...Арк. 15.

¹⁰³ Там само. Арк. 24, 24 зв.

¹⁰⁴ Свідчення Петраша Володимира Івановича...

¹⁰⁵ Круцик Р. Дем'янів Лаз. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. С.99.

ВИСНОВКИ

Мирослав Луцак був людиною свого часу. Після закінчення школи розпочав працювати на Станиславівській залізниці, де уже працювали також його батько та старший брат. У 23 роки юний Мирослав пішов служити у польському війську, де отримав чин молодшого командира. Після повернення із лав війська Мирослав розпочинає облаштовувати своє життя. У 1936 р., як вдалося дослідити, він взяв активну участь в конференції працівників Окружного Союзу Кооператив в м. Станиславові, що підтвердило його факт участі в розбудові української кооперації міжвоєнного періоду в Галичині. Також десь перед цим (у 1934 або 1935 р.) він вступає до Станиславівської духовної семінарії. Сюди вже зрілий М. Луцак прийшов швидше за все за покликом серця, адже ще в дитячі та юні літа Мирослав чи Славко, як його кликали вдома, з особливим трепетом та любов'ю ставився до церкви. Маємо відомості, що ще будучи хлопцем він мріяв про богопокликане життя.

Вже у 1939 р. Мирослав закінчує Станиславівську духовну семінарію. Ця пам'ятна подія, вочевидь, була задокументована на одній із родинних світлин того часу. На ній Мирослав Луцак у підряснику в колі своїх родичів та співмешканців. На цій світлині поряд із Мирославом знаходиться також його наречена Євгенія Томин, що мешкала неподалік родинного будинку Луцак.

Із проголошенням радянської влади в краї Мирослав Луцак пішов працювати на Універсальну товарну базу облспоживспілки в м. Станіславі на посаду товарознавця. Власне, працюючи тут уже другий рік у червні 1941 р. його життя отримало поворотний пункт. Із початком німецько-радянської війни до оселі Луцак прийшли енкаведисти та заарештували Мирослава. За іронією долі, арешт був проведений тоді, коли Мирослав повертався із церкви. Після цього загубився всякий слід про Мирослава. Батьки довго шукали свого сина, однак так і не вдалось отримати бодай вістки про нього. Його наречена з часом виїхала за океан, так і не дочекавшись свого коханого. Лише в жовтні 1989 р., коли на околиці Івано-Франківська віднайшли масове захоронення жертв сталінських репресій і серед речей закатованих було виявлено тюремне посвідчення на ім'я Мирослава Луцака, відкрилась страшна правда про нього.

Життєва історія Мирослава Луцака є яскравим свідченням того, як радянський режим ламав долі людей, перекреслював їх плани на життя, руйнував мрії. Вважаємо, що з початком «золотого вересня» на Станіславівщині зрілий Мирослав Луцак нелегко переживав те становище, в якому перебувала Церква загалом та УГКЦ зокрема. Конфіскація церковного та монастирського майна, заборона викладання християнства в школах, боротьба з катехизацією, відвернення від церкви школярів та учителів, переслідування та арешти серед духовенства та чернецтва – всі ці явища стали буденними в житті м. Станиславова «першого» радянського періоду. Найбільший жах на місцевих мешканців наводили репресії радянського тоталітарного режиму, що кожної миті могли поламати людські долі. Про це, зокрема, згадували сучасники у своїх спогадах про той час. Історія життя Мирослава Луцака промовисто ілюструє головні риси новопроголошеного номінально радянського, а по своїй суті тоталітарного, режиму. Разом із репресіями, якими була охоплена УГКЦ в той час на теренах м. Станислава та Станиславівщини загалом, різко повернулось і життя Мирослава Луцака. В останніх хвилинах до свого арешту Мирослав в останнє бачив храм та був там, де, вочевидь, бачив себе у майбутті...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Неопубліковані джерела Архівні матеріали

Державний архів Івано-Франківської області. Дело № 28961 по обвинению Горняткевича Ивана Антоновича. Спр. 3819 П. 39 арк.

Архів Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну. Луцк Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П. 25 арк.

Матеріали польових досліджень

Свідчення Петраша Володимира Івановича, 1932 р. н. Народився в м. Станиславові (сучасний Івано-Франківськ). Освіта вища, інженерно-технічна. Праював на посадах інженера, а пізніше завідувача лабораторії радіотелекомунікаційної станції. Пенсіонер. Проживає за адресою: м. Івано-Франківськ, вул. Пулюя. Записано Мультаном Д., Дидиком М. та Коломийчуком О. 14. 02. 2020 р. в Івано-Франківському приватному НВК «Католицька загальноосвітня школа-гімназія II-III ступенів св. Василя Великого» в м. Івано-Франківську.

Опубліковані джерела Документи і матеріали

Західня Україна під більшовиками IX.1939 – VI.1941/ Збірник за ред. М.Рудницької. Нью-Йорк, 1958. 494 с.

Культурне життя в Україні: Західні землі. Документи і матеріали. Т.1. 1939 – 1953. Київ, 1995. 749 с.

Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944). К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. 480 с.

Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Івано-Франківська область: У двох книгах. – Книга друга / упор., автор передмови Л. Вардзарук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. – 1136 с.

Шептицький Андрей. Пастирські послання 1939–1944 рр. Львів: Видавництво «АРТОС», 2010. Т. 3. 828 с.

Мемуари, спогади

Бойчук А. Мої переживання під більшовиками: 1939 – 1940 // На христовій ниві. Спомини. Нью-Йорк, 1978. С. 105–156.

Дирда М. Шляхом священника: 1933–1946 // На христовій ниві. Спомини. Нью-Йорк, 1978. С. 7 – 104.

Дрогомирецький І. В'язнем під трьома режимами. Івано-Франківськ, 2003. 90 с.

Життєва сила українського народу на окупованих Польщею землях // Альманах Станиславівської землі, ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. II. С. 97–102.

Лемеха-Луцька О. У в'язницях трьох окупантів // Альманах Станиславівської землі, ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. II. С. 349–364.

Преса

Залеський О. Церкви на Україні // Українське слово. Станиславів, 1941. 14 грудня (Ч. 34). С. 2.

Микитюк М. Пожвавлюють кооперативну роботу // Червоний прапор. – Коломия, 1939. 15 листопада. С. 1.

Одним зрадником менше // Воля Покуття. Коломия, 1941. 3 серпня. С. 3.

Послання до духовенства про організацію парохії і громади // Воля Покуття. Коломия, 1941. 31 липня. С. 1.

Монографії і статті

Андрухів І. Події на Станіславщині в перші дні німецько-радянської війни // Краєзнавство. 2011. № 2. С. 56–64.

Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500 с.

Андрухів І., Француз А. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939–1959. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. С. 448 с.

Арсенич П. Галичани – жертви більшовицького режиму. – Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2006. – 72 с.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х книгах. Кн. 1. Київ, 1994. 424 с.

Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська Держава (1939 – 1950) / За ред. О. Турія. Львів, 2005. 267 с.

Витанович І. Історія кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство Української Кооперації, 1964. 624 с.

Гаранджа Р. Духовенство греко-католицької церкви в умовах переслідування владою Радянського Союзу у 1939–1953 рр. // Отець Єремія Ломницький та шлях до святості Станіславських новомучеників: матеріали IV Міжсемінарійної науково-практичної конференції семінарії УГКЦ (Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2017). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2018. С. 131–147.

Делятинський Р. Особливості розвитку Станіславської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939 – 1941 роки) // Україна соборна: Зб. наук. ст. К., 2006. Вип. 4. Т. 2. С. 185–196.

Делятинський Р. Станіславська духовна семінарія у 1918–1925 роках: етапи повоєнного відновлення та її роль у формуванні духовенства нового типу // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславської) Духовної Семінарії ім. Св. Свщмч. Йосафата. Івано-Франківськ, 2007. С. 55–76.

Ідзьо В. Репресивна система НКВС СРСР у протистоянні з ОУН та УПА у 1939–1944 роках за свідченнями надзвичайних таємних документів Головного архіву Російської Федерації в Москві // Комуністичні репресії на Прикарпатті в 1939–1941 роках: Всеукраїнська наукова конференція (10 жовтня 2009 р.). – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – С. 39–74.

Ільків М. 1939 р. Таємне стає явним. Документи і матеріали – Івано-Франківськ: «СІМІК», 2007. – 432 с.

Марчук В. Церква в умовах тотальної недовіри (спротив УГКЦ сталінській «радянській» 1939–1941 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2000. Вип. III. С. 19–25.

Ковалюк В. Культурологічні та духовні аспекти “радянської” Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // Український історичний журнал. 1993. №2–3. С. 12–17.

Круцик Р. Дем’янів Лаз. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. 144 с.

Круцик Р. Дем’янів Лаз. Геноцид Галичини. К.: Видавничий дім «Простір», 2009. 352 с.

Купчик Л. Третій удар: (Долі галицьких отців-деканів). Львів : Каменяр, 2001. 144 с.

Руккас Андрій. Антипольські збройні виступи на Волині // Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / гол. ред. Колегії Я. Ісаєвич. Львів, 2003. С. 120–138.

Старка В. Релігійне життя західноукраїнського селянства в умовах суспільно-політичних трансформацій (вересень 1939 – червень 1941) // Науковий вісник Івано-Франківського Богословського Університету «Добрий Пастир»: Зб. науц. праць. Богослов'я. 2015. Вип. 8. С. 169–174.

Фреїк М. Розстріляна мрія Мирослава Луцака // Галичина. 2015. 22 січня. С. 15.

Чумаченко Т. Прагматика й ідеологія: один епізод радянської церковної політики // Людина і світ. 1997. № 9. С. 13–19.

Дисертації

Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885-1946 рр.): дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Делятинський Руслан Іванович ; Держ. ВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ, 2017. 390 с.

Інтернет-ресурси

Бабенко Л. Як українців робили атеїстами: державна політика проти релігії у перші десятиліття радянської влади. Режим доступу: URL: <http://uamoderna.com/md/babenko-atheism> (дата зверення: 28.02.2020 р.).

Кречетніков А. Загадки 22 червня 1941 р. – Режим доступу: URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160622_war_22_june_krechetnikov_yg (дата зверення: 22.02.2020 р.).

Стасюк І. Греко-католицьке жіноче чернецтво Станиславівської єпархії в період 1939–1950 рр. // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2013. Ч. 22–23. С. 298–311. – Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_37 (дата звернення: 22.02.2020 р.).

Додаток А

Конференція дирекції та працівників окр. Союзу Кооператив у Станиславові 1936 р.
Третій справа – учасник конференції Мирослав Луцак. Світлина із зб. Ст. Бриндзея.

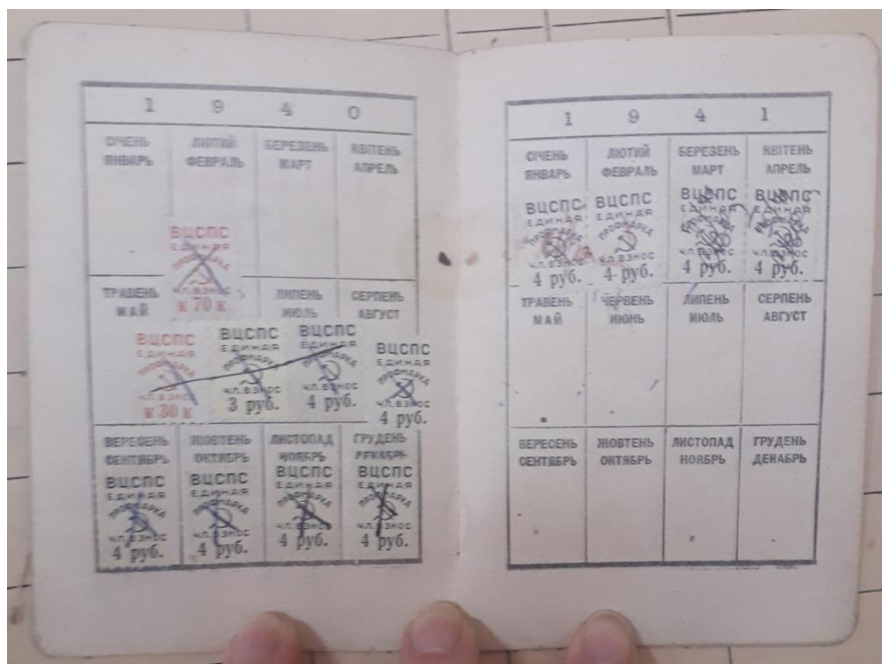
*Взято із книги «Альманах Станиславівської землі», ред. М. Климишин. Нью-Йорк –
Торонто – Мюнхен, 1975. Т. II. С. 100.*

Жіноча вчительська семінарія сс. Василянок у Станиславові. Внутрішнє подвір'я. 1930-ті рр.

Взято із URL: <http://gk-press.if.ua/istoriya-monastyrya-yak-narodyvsya-pershij-ukrayinskyj-institut-u-stanyslavovi>

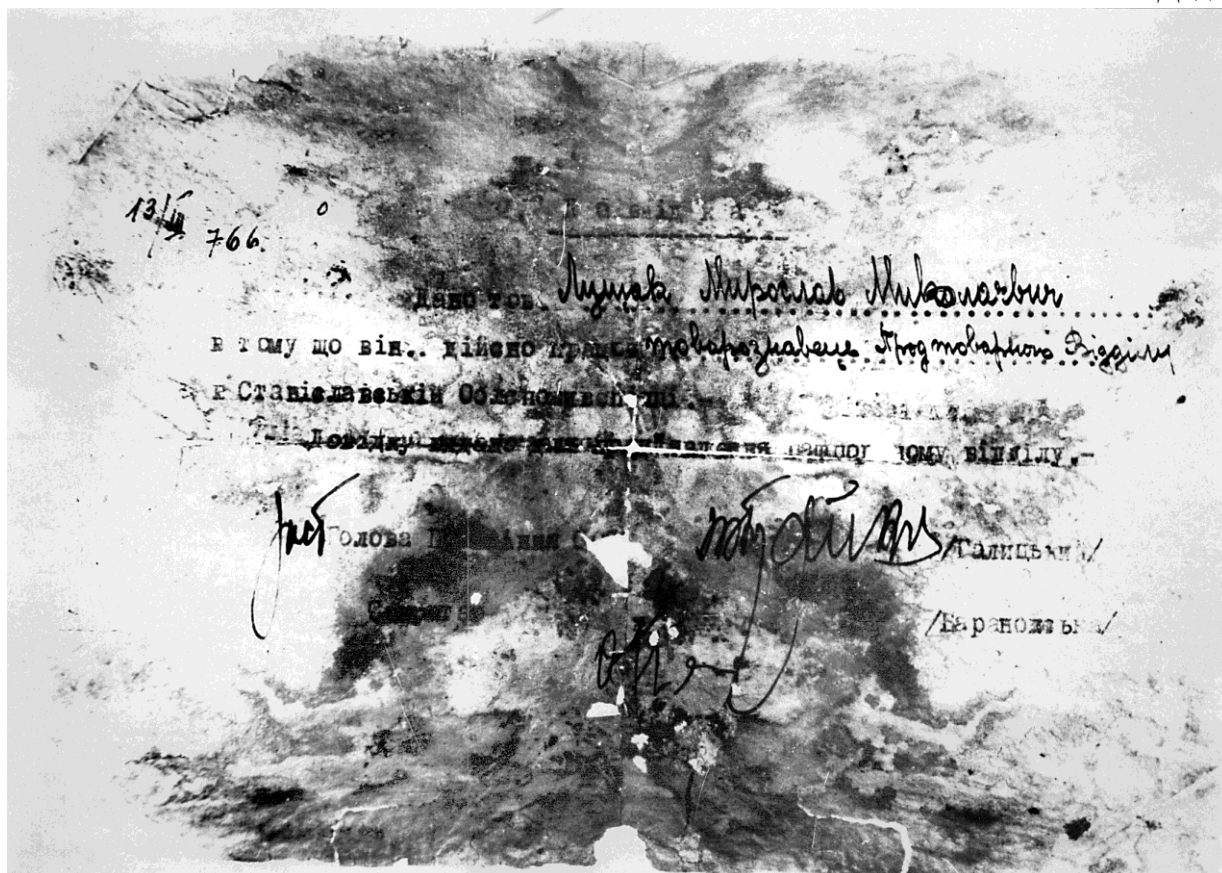
Додаток В

Фотокопія членського профспілкового квитка М. Луцака.

*Зберігається в архіві Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області
(спр. 1349 П, арк. 25)*

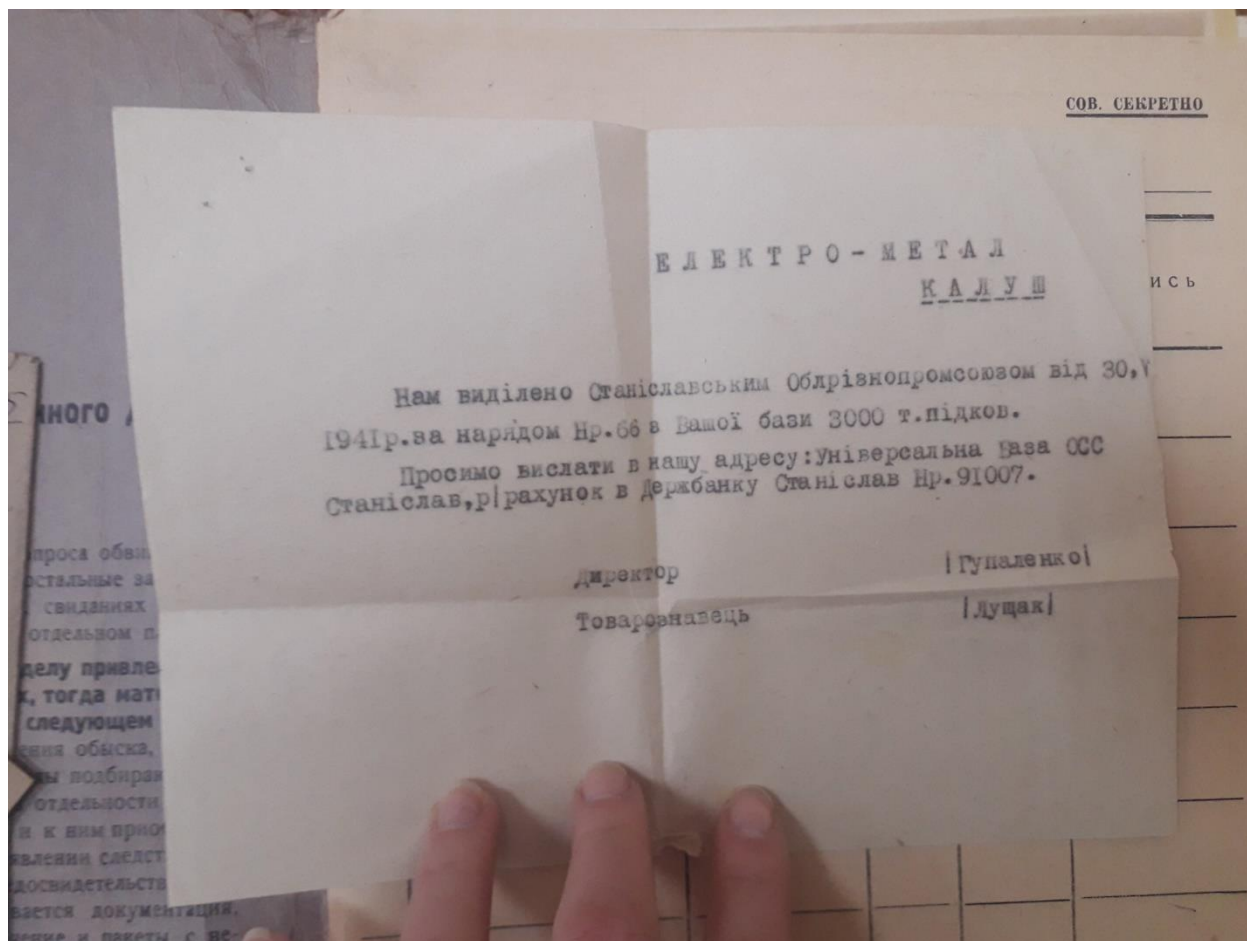
Додаток Г

Фотокопія довідки, видана на ім'я Мирослава Лушака, яка підтверджує факт, що він дійсно працював товарознавцем в Станіславській Облспоживспілці.

Взято із книги Круцик Р. Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини. – К.: Видавничий дім «Простір», 2009; с. 245

Додаток Д

Фотокопія службового документа із кримінальної справи М. Луцака.

Зберігається в архіві Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області.
Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну. Луцак Мирослава
Николаевича. Спр. 1349 П., арк. 25.

Додаток Е

1 січня 1949 г. МГБ-УССР

Управление: Д. 10 Отдел: 2-10 Секретно

Согласен

Зам. Начальника 1-го спецотдела НКВД СССР М. 10 11-го мая 1949 г. гор. Свердловск

СПРАВКА

Следственное дело № 1901, полученное « 1 » VI 1949 г. из ЧМКВД Актюбинского обл. на обвиняемого Луцак Мирослава Николаевича эвакуированного в связи с обстановкой военного времени из прифронтовой полосы и необнаруженного в тюрьмах, сдано до установления арестованного на временное хранение в архив 1-го спецотдела НКВД СССР. Дело взято на контроль в 5-м отделении 1-го спецотдела НКВД СССР.

Начальник 5-го отделения спецотдела НКВД СССР Рогова

Ст. оперуполномоченный Артюхов

1949 г. 11-го мая

МГБ СССР

МГБ Сталинск

В связи арестованы как участники вооруженных националистов.

Сторон обвиняемых МАЙЖЕН и ЛУЦАК в других материалах, необходимых им, в деле не имеется.

Фотокопія довідки про передання кримінальної справи М. Луцака і В. Мацькевич із м. Актюбінська, куди мав бути евакуйований М. Луцак, до м. Свердловська

Зберігається в архіві Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області. Дело № 61238 по обвинению Мацькевич Владимиру Андреевну. Луцак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П., арк. 15.